

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ БЕЗПЕКИ ПРАЦІ

Твердохлебова Наталя Євгеніївна

к.пс.н., доцент

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

м. Харків, Україна

Анотація: у статті проаналізовано психологічні чинники, що впливають на поведінку людини в процесі її професійної діяльності, виділено основні типи психологічних причин виникнення небезпечних ситуацій на виробництві, запропоновано заходи щодо усунення цих причин, розглянуто аспект значимості основ психології безпеки для забезпечення ефективної професійної діяльності працівників.

Ключові слова: безпека праці, професійна діяльність, виробництво, небезпека, психологія безпеки.

В сучасних умовах українського суспільства фахівці все більше уваги приділяють психологічним аспектам безпеки трудової діяльності особистості. Це пов'язано з тим, що, незважаючи на автоматизацію виробничих процесів, людина залишається їх постійним учасником і одночасно самим вразливим елементом в системі «людина - машина». Крім того, адаптація до сучасних високотехнологічних машин, механізмів та обладнання сприймається більшістю людей як невід'ємна складова частина життя і діяльності. Це часто стає причиною зневаги власною безпекою. Використовуючи складну техніку, людина забуває про пов'язану з нею підвищену небезпеку, про елементарні правила безпеки, порушує правила експлуатації, що призводять до негативних наслідків [1].

Необхідно зазначити, що несприятлива ситуація в економіці і складні умови професійної діяльності на багатьох українських підприємствах

призводять до того, що працівники постійно відчують значні психічні перевантаження, які знижують як результативність, так і безпеку діяльності персоналу, а також негативно впливають на фізичний стан, призводячи до підвищеної стомлюваності та нервозності, а при тривалому впливі – до широкого спектра нервово-психічних розладів і навіть до психосоматичних захворювань працівників. Напружена ситуація в економіці також призвела до того, що велика частина працівників шукає підробіток. Наслідком цього є втома, зниження концентрації уваги, неуважність, тому що немає достатньої кількості часу на відновлення працездатності.

Складні умови праці, в яких може опинитися людина, як правило, викликають у неї психологічну та емоційну напруженість. Як наслідок, в одному випадку це супроводжується мобілізацією внутрішніх життєвих ресурсів; в іншому – зниженням або навіть зривом працездатності, погіршенням здоров'я, фізіологічними і психологічними стресовими явищами. Це залежить від індивідуальних особливостей організму, умов праці, обізнаності про події, що відбуваються і розуміння ступеня небезпеки. Таким чином, фактори, які породжують психічну напруженість, можуть в одних випадках надавати позитивний вплив на людину, що мобілізує її, а в інших – негативний вплив, що дезорганізує.

Негативними результатами тривалого впливу психічних перевантажень на працівників є різноманітні поведінкові порушення, в тому числі правил виконання робіт і техніки безпеки та охорони праці, коли руйнується вмотивованість до праці; зникає сумлінне ставлення до професійних обов'язків. У деяких випадках безпосередніми причинами небезпечних дій працівників можуть бути недисциплінованість, непоінформованість. Все це погіршує не тільки стан здоров'я працівників, а й психологічний клімат у колективах, підвищує плинність кадрів і в цілому знижує ефективність діяльності підрозділів [2, с. 72]. Потреба в безпеці вимагає здійснення спеціальної діяльності, в рамках якої необхідно проводити детальний аналіз конкретної виробничої діяльності, виявляти властиві їй небезпеки та розробляти ефективні

заходи захисту людини. Найбільш значущими є психологічні аспекти, що враховують як особистісні, так і психофізіологічні особливості працівників, особливо при відборі кандидатів на роботу, де наслідки реалізації можливих ризиків можуть бути катастрофічними (оператори атомних електростанцій, льотчики, авіадиспетчери, і т. і.) [3, с. 318].

В небезпечних ситуаціях на поведінку людини істотно впливають багато чинників (індивідуальні психофізіологічні характеристики особистості, стать, вік, освіта і т. і.), дія яких не завжди враховується на практиці.

Здатність своєчасно ідентифікувати ознаки небезпеки й вміння вибирати способи реагування визначають ставлення людини до небезпеки. Дослідники виділяють найбільш типові способи реагування в ситуаціях небезпеки (адекватна реакція, перебільшення небезпеки та її ігнорування). Також беруться до уваги мотиваційні чинники, що впливають на ставлення людини до небезпеки (рівень вираженості потреб в небезпеці та в безпеці, готовність до ризику, переважання мотивації досягнення успіху або уникнення невдачі). Адекватні способи реагування в ситуаціях небезпеки вибирають люди, у яких не виражена потреба в переживанні почуття небезпеки, і вони реагують на небезпеку виважено і раціонально. Слід враховувати, що найбільш частими, значними та динамічними є необдумані, несвідомі дії людини як результат її реакції на небезпеку. Необхідно враховувати, що мотиваційні чинники визначають ставлення людей до небезпек. Люди, що ігнорують небезпеки, вважають за краще пережити гострі відчуття, при цьому досягнення або невдачі не мають для них принципового значення. Прагнення до перебільшення небезпек характерно для людей, у яких переважають потреби в переживанні почуття небезпеки та в забезпеченні безпеки, що поєднуються з прагненням уникати невдач. Також небезпека часто перебільшується, якщо потреба в забезпеченні безпеки пов'язана з бажанням бути успішним.

Часто серйозний вплив на ставлення людей до небезпеки надають соціально-психологічні фактори (монотонна праця, дефіцит часу, невизначеність ситуації, необхідність швидкого перемикавання уваги, обмежений

час для прийняття рішень про дії та багато інших), які різко знижують ефективність професійної діяльності.

На рівень безпеки виробничої діяльності значно впливають індивідуальні особливості особистості, які проявляються в дотриманні вимог, що пред'являються до роботи, правил техніки безпеки та охорони праці [4, с. 158]. Особи з інертною і слабкою нервовою системою виконують їх більш ретельно, а особи з рухомою і сильною нервовою системою частіше відступають від них, що збільшує ймовірність помилкових дій.

Підсумовуючи вище сказане, виділемо основні типи психологічних причин виникнення небезпечних ситуацій на виробництві.

1. Порушення мотиваційної частини дій людини, яке проявляється в небажанні здійснювати дії, що забезпечують безпеку.

2. Порушення орієнтовної частини дій людини, яке проявляється в незнанні норм і способів забезпечення безпеки, правил експлуатації обладнання.

3. Порушення виконавської частини дій людини, яке проявляється в невиконанні правил та інструкцій з безпеки через невідповідність психофізичних можливостей людини (недостатня координація руху і швидкість рухових реакцій, поганий зір, невідповідність зростання габаритам обладнання і т. і.) вимогам даної роботи.

Для запобігання названих причин виникнення небезпечних ситуацій на виробництві впроваджуються виховні та освітні заходи в галузі безпеки, проводиться навчання з метою вироблення навичок і прийомів безпечних дій, здійснюються періодичні медичні огляди. Але необхідно зазначити, що ця робота повинна будуватися на основі психології безпеки, яка вивчає психологічні чинники, що сприяють виникненню нещасних випадків, досліджує психологію людини в екстремальній ситуації та розробляє методи діагностики особистості, схильної до небезпечної поведінки у професійній діяльності, а також можливі шляхи їх запобігання.

Психологічна безпека характеризує ступінь захищеності особистості від

різних негативних і деструктивних чинників зовнішнього світу. Психологія особистої безпеки визначає рівень комфортного психічного стану, необхідний людині для виконання професійних і соціальних функцій без побоювання за власне життя і без страху перед можливими негативними наслідками розвитку тієї ситуації, в якій вона знаходиться.

Можливість людини протистояти надзвичайній ситуації включає три складові:

- фізіологічну стійкість, обумовлену станом фізичних і фізіологічних якостей організму (конституційні особливості, тип нервової системи);
- психічну стійкість, обумовлену підготовкою та загальним рівнем якостей особистості (спеціальні навички дій в екстремальній ситуації, наявність позитивної мотивації та ін.);
- психологічну готовність.

Високий рівень психологічної підготовки людей – один з найважливіших чинників забезпечення безпеки праці. Найменша розгубленість і прояв страху, особливо на самому початку аварійної ситуації або в момент розвитку стихійного лиха можуть призвести до важких, а часом і до непоправних наслідків. В першу чергу, це відноситься до посадових осіб, які зобов'язані негайно вжити заходів, що мобілізують колектив, показуючи при цьому особисту дисциплінованість і витримку. Ось чому основним змістом психологічної підготовки є вироблення і закріплення необхідних психологічних якостей.

Отже, для безпечної професійної діяльності працівникам необхідно знати основи психології безпеки, особливості впливу небезпечних факторів на організм людини, безпечні прийоми праці; вміти вибирати оптимальні варіанти трудових дій і поведінки в різних виробничих ситуаціях. Керівники підприємств повинні виключити фактори, що викликають розвиток несприятливих психофізіологічних станів (психічних перевантажень, надмірного стомлення, монотонії, емоційної напруги), які призводять до різноманітних поведінкових порушень і руйнують вмотивованість працівників

на безпечну працю; превентивно виявляти схильність до небезпечної поведінки в процесі професійного консультування та відбору.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Куликова Е.А. Психологические аспекты безопасности трудовой деятельности // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2019. – № 9. – URL: <file:///C:/Users/Alina/Downloads/psihologicheskie-aspekty-bezopasnosti-trudovoi-deyatelnosti.pdf>
2. Футин В.Н. Ортобиотика: развитие умений владеть собой: учеб. пособие. – М.: РАПС, – 2008. – 108 с.
3. Управление персоналом на производстве: учебник / под ред. д-ра социол. наук, профессора Н. И. Шаталовой; д-ра техн. наук, профессора А. Г. Галкина. – Екатеринбург: Изд-во УрГУПС, – 2013. – 557 с.
4. Корнилова Т. В. Психология риска и принятия решений: учеб. пособие для вузов. – М.: Аспект Пресс, – 2003. – 286 с.